

Kinga Perużyńska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Tłumacz wobec przekazu wspomnieniowego (na materiale *Dziennika warszawskiego* Zinaidy Gippius w tłumaczeniu Henryka Chłystowskiego)

Zinaida Gippius (1869–1945), rosyjska poetka, prozaiczka i dramatopisarka, należała do najwybitniejszych postaci przełomu XIX i XX stulecia. „Dekadencka Madonna”, zafascynowana tematyką miłości, śmierci i Boga, znana jest nie tylko jako myślicielka religijna i krytyczka literacka, ale także jako niezwykle uważna obserwatorka życia społeczno-politycznego, szkicuująca na kartach swych dzienników tragiczny obraz pierwszych dekad XX wieku.

Przedmiotem niniejszego artykułu uczyniliśmy analizę przekładu *Dziennika warszawskiego* Zinaidy Gippius, powstałego w latach 1920–1921 w czasie pobytu pisarki na emigracji w Warszawie. Wraz z *Dziennikami petersburskimi* zaliczany jest on o „najwybitniejszych osiągnięć memuarystyki XX wieku”¹. Na okładce pierwszego polskiego wydania z 2010 r. czytamy:

Pisane w latach 1914–1921 przynoszą diariuszową, niemal kronikarską relację z tragicznych wydarzeń w historii Rosji: wojny domowej, przewrotu bolszewickiego i pierwszych lat formowania się „białej emigracji”. Ich autorka [...] pozostawiła wstrząsający w swej wymowie zapis sytuacji w kraju ogarniętym wojną i rewolucyjną pożogą. Umiejętność oceny przyczyn i skutków rejestrowanych wydarzeń, towarzysząca jej intelektualna refleksja oraz talent pisarski autorki [...] czynią z obu dzienników tchnące autentyzmem i cenne źródło historyczne.

Przekazy wspomnieniowe stanowią dla historyków wartościowy materiał badawczy. Pamiętniki, wspomnienia, dzienniki, autobiografie, życiorysy, relacje świadków czy kroniki rodzinne z uwagi na obecność w nich elementów refleksji osobistej autora pozostają, subiektywnym wprawdzie, lecz mimo to istotnym źródłem wiedzy o realiach danej epoki lub warunkach życia w danym okresie historycznym².

¹ Z notki wydawniczej na okładce polskiego wydania *Dzienników petersburskich (1914–1919). Dziennika warszawskiego (1920–1921)*, Czytelnik, Warszawa 2010 – dalej cytaty według tego wydania.

² Z. Wojtkowiak, *Nauki pomocnicze historii najnowszej: źródłoznawstwo. Źródła narracyjne. Część I: pamiętnik, tekst literacki*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2001, s. 51.

W ocenie źródłoznawcy Zbysława Wojtkowiaka wyróżnia się następujące kryteria analizy wspomnień: kryterium **stosunku autora do przedmiotu narracji**, gdzie wydziela się: a) wydarzenia będące w polu bezpośredniej obserwacji autora oraz b) relację z wydarzeń, o jakich autor dowiedział się od kogoś innego. Kryterium drugie bazuje z kolei na **strukturze relacji** pamiętnikarskich, tj. a) metodzie relacji uteraźniejszonej (sprawozdanie doraźne), b) retrospektywnej (sprawozdanie *ex post*) i c) różnoczasowej, która wykorzystuje elementy sprawozdań doraźnych w sporządzaniu sprawozdań *ex post*³.

W kontekście tych rozważań warszawskie zapiski Gippius odpowiadają niemal wszystkim tym kategoriom. Pisarka odnotowuje w nich własne obserwacje, ale też przytacza relacje innych osób (np. opisując spotkanie Dmitrija Miereżkowskiego z Józefem Piłsudskim). Sprawozdanie doraźne stanowią jej notki z dni 24 czerwca – 18 października 1920, natomiast od 1 listopada 1920 do 26 marca 1921 dziennik prowadzony jest już *ex post* z Paryża.

Oto, kiedy rzeczywiście trzeba byłoby pisać dziennik. A nie ma ani sił, ani możliwości. Brak słów – a tymczasem tylko słowa *zostaną*. Tylko one pomogą komuś *nie zapomnieć*. Bo zapomnieć nie wolno (Dziennik, s. 473)

– notuje Gippius w 1921 r. Ta określana przez pisarkę mianem „przymusu” potrzeba ocalenia historii od zapomnienia bezpośrednio przekłada się na wartość *Dziennika warszawskiego* jako źródła historycznego. Zwróćmy przy tym uwagę na jego bogactwo w wymiarze informacyjnym. Po pierwsze, dziennik precyzyjnie opisuje wydarzenia, relacjonuje spotkania Gippius, Miereżkowskiego i Filosofowa z działaczami społecznymi i politycznymi, po drugie, przekazuje ich autorską ocenę, po trzecie, ujawnia postawę autorki wobec doświadczanych wydarzeń i wreszcie po czwarte, ukazuje subiektywną mentalność Gippius⁴.

Tak jak zadanie historyka polega na uwzględnieniu wszystkich tych płaszczyzn podczas analizy przekazu wspomnieniowego, powinnością tłumacza jest odzwierciedlenie ich w przekładzie. Silny związek dziennika z polsko-rosyjską rzeczywistością lat 20. XX wieku, nasycenie danymi faktograficznymi i opiniami, ale też racjonalne i trzeźwe spojrzenie Gippius na kwestie społeczno-polityczne czyni zadanie translatorskie nie tylko trudnym, ale też nadzwyczaj odpowiedzialnym. Tłumacz, który staje przed zadaniem „stworzenia” w języku przekładu świata ekwiwalentnego wobec oryginału, musi bowiem pamiętać, że w zamierzeniu autorki tekst służy ocaleniu

³ Ibidem, s. 52–53.

⁴ Cztery warstwy informacyjne przytaczam za Z. Wojtkowiakiem, op. cit., s. 54.

pamięci o losach „białych emigrantów” rosyjskich i ich walce z reżimem bolszewików. Co więcej, pośrednio sama formułuje ona postulat wobec tłumacza:

Dla mnie owe prześlizgujące się linijki są nabrzmiałe krwią, żyją, bowiem znam *powietrze*, w jakim się rodziły. Jakże mało, niestety, znaczą one dla tych, którzy nigdy nie oddychali tym gęstym, o zupełnie wyjątkowym ciężarze powietrzem!⁵

Rozpatrując przytoczony cytat przez pryzmat rozważań nad przekładem, możemy retorycznie zapytać: kim jeśli nie tym, który nigdy nie oddychał wspomnianym gęstym powietrzem, jest odbiorca tłumaczenia; kim, jeśli nie osobą odpowiedzialną za „życie prześlizgujących się, nasiąkniętych krwią linijek” – tłumacz? Prześledźmy zatem zaproponowane przez Chłystowskiego rozwiązania translatorskie, uwzględniając wymiary informacyjne dziennika jako przekazu wspomnieniowego.

W planie faktograficznym *Dziennik warszawski* traktuje o wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. oraz działalności rosyjskich emigrantów, związanej z utworzeniem Rosyjskiego Komitetu Politycznego. Gippius odnotowuje także poszczególne wydarzenia wojny domowej toczącej się w Rosji w latach 1917–1922. Wybrane przykłady zamieszczone w poniższej tabeli pozwolą prześledzić, w jaki sposób z danymi faktograficznymi zmierzył się tłumacz.

Zestawienie powyższych przykładów pozwala zauważyć, że polski tłumacz wiernie odzwierciedla w przekładzie:

- a) azwy organów politycznych («эвакуационный» комитет – komitet „ewakuacyjny”);
- b) imiona i nazwiska (Дима – Dima, Сосновский – Sosnkowski, Пилсудский – Piłsudski, Савинков – Sawinkow, Врангель – Wrangel);
- c) toponimy (Брест-Литовск – Brześć Litewski, Барановичи – Baranowicze, Перекоп – Pieriekop, Крым – Krym, Константинополь – Konstantynopol, Польша – Polska, Совдепия – Sowdepia, Петербург – Petersburg);
- d) jednostki miary (верста – wiorsta).

W przypadku nazwiska generała Sosnkowskiego tłumacz dokonuje ponadto korekty omyłki Gippius – w oryginale mamy do czynienia z generałem Sosnowskim. Przypisy Chłystowskiego wyjaśniają znaczenie nazwy „komitet ewakuacyjny”, pomagają zrozumieć sens działań polskiej armii w Brześciu Litewskim oraz precyzują, o jakim gabinecie wspomina autorka. Co zrozumiałe, z punktu widzenia polskiego odbiorcy, nie eksplicytują, czym jest traktat ryski lub „cud nad Wisłą”, jednak brak informacji na temat istoty operacji perekopsko-czongarskiej lub powstania

---

⁵ З. Гиппиус, *Дневники*, 2009 [online] <http://az.lib.ru/g/gippius_z_n/text_0070.shtml> [dostęp: 20.04.2017] – tłumaczenie własne.

Fakt historyczny	Oryginał	Przekład	Przypis tłumacza
1	2	3	4
Powstanie Rosyjskiego Komitetu Politycznego	Завтра первое заседание так называемого «эвакуационного» комитета, прикрывающего формирование русской армии в Брест-Литовске. Председателем – Дима. Прикомандированные к делу Сосновским 3 польских офицера – очень хорошие и дельные люди.	Jutro pierwsze posiedzenie tak zwanego komitetu „ewakuacyjnego”, który osłania formowanie armii rosyjskiej w Brześciu Litewskim. Przewodniczący – Dima. Sosnkowski odkomenderował 3. polskich oficerów – bardzo zdolni i rzeczowi ludzie.	Rosyjski Komitet Polityczny (Ewakuacyjny), utworzony jako polityczne zwierzchnictwo formujących się w Polsce oddziałów rosyjskich, działał w Warszawie od czerwca 1920 do jesieni 1921. Formowanie się jednostek rosyjskich przeniesiono wkrótce z Brześcia do Kalisza (Skalmierzyce) i Wadowic. Ze strony polskiej nad ich organizacją czuwała Ekspozytura Ministerstwa Spraw Wojskowych pod dowództwem kapitana Juliusza Ulrycha.
Indeks osób	<p>Filosofov Dmitrij (1872–1940) – krytyk literacki, publicysta, działacz polityczny i religijny, pochodził ze świetnej i zasłużonej rodziny: ojciec był naczelnym prokuratorem wojskowym i członkiem Rady Państwa, a matka Anna, z domu Diagilewa, wybitną działaczką na rzecz równouprawnienia kobiet i literatką. Ukończył wydział prawa Uniwersytetu Petersburskiego; od 1889 krytyk artystyczny słynnego czasopisma „Mir Iskusstwa”, jeden z organizatorów Petersburskich Spotkań Religijno-Filozoficznych (1901–1903) – wówczas zbliżył się, a następnie zamieszkał z Miereżkowskimi (słynna „trójca” albo inaczej „triumwirat”). Uciekł razem z nimi w grudniu 1919 do Polski. Tutaj bardzo czynny politycznie, m.in. zastępca Sawinkowa w Rosyjskim Komitecie Politycznym i doradca Józefa Piłsudskiego. Organizator i redaktor rosyjskich gazet i czasopism w Polsce, twórca kółka literackiego „Domik w Kołomnie” (1934–1936), przyjaciel Marii Dąbrowskiej. Zmarł 4 sierpnia 1940 roku w Otwocku; pogrzebany na cmentarzu prawosławnym w Warszawie na Woli [...].</p> <p>Sosnkowski Kazimierz (1885–1969) – wojskowy i polityk blisko związany z Józefem Piłsudskim, członek Organizacji Bojowej PPS, szef sztabu i zastępca komendanta I Brygady Legionów, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, minister spraw wojskowych (1920–1925), w wojnie 1939 dowódca Frontu Południowego, 1939–1941 komendant ZWZ, 1943–1944 Naczelnny Wódz PSZ, na emigracji w Wielkiej Brytanii i w Kanadzie [...].</p> <p>Ulrych Juliusz (1888–1959) – pułkownik, działacz polityczny, oficer I Brygady Legionów, 1935–1939 minister komunikacji, poseł na Sejm, na emigracji w Londynie [...].</p>		
Zawarcie traktatu ryskiego	Сегодня опубликовано перемирие Польши с Советской Россией. Мир будет через несколько дней. [...] В субботу Пилсудский объявил Савинкову, что в течение 6 дней все русские войска должны оставить польскую территорию.	Dzisiaj ogłoszono rozejm między Polską a Sowdepją. Pokój będzie za kilka dni. [...] W sobotę Piłsudski oznajmił Sawinkowowi, że w ciągu 6. dni wszystkie rosyjskie wojska powinny opuścić polskie terytorium.	–

1	2	3	4
Indeks osób	<p>Piłsudski Józef (1867–1935) – polityk, mąż stanu, Naczelnik Państwa i Naczelnny Wódz, Marszałek Polski [...]</p> <p>Sawinkow Boris (1879–1925) – pseudonim literacki Ropszyn, terrorysta, członek partii socjalistów-rewolucjonistów (od 1903), przywódca (razem z Azeferem) Organizacji Bojowej, odpowiedzialnej za wiele krwawych zamachów; utalentowany pisarz (m. in. <i>Wspominanija terrorista</i>). Od 1911 roku we Francji; wrócił do Rosji po rewolucji lutowej – został najpierw komisarzem Rządu Tymczasowego na Froncie Południowo-Zachodnim, a później wiceministrem spraw wojskowych. Popierał plany gen. Kornilowa, za co został usunięty z partii eserowskiej. Po przewrocie październikowym twórca Związku Obrony Ojczyzny i Wolności, organizator nieudanych powstań w Jarosławiu, Muromie i Rybińsku. Walkę z bolszewikami kontynuował w 1920 roku w Polsce, gdzie stanął na czele Rosyjskiego Komitetu Politycznego. Zwabiony do Rosji w 1924 roku, zginął 7 maja 1925 na Łubiance – wedle jednej wersji popełnił samobójstwo, wedle innej zamordowali go czekieści [...]</p>		
Operacja perekopsko-czongarska	Сегодня, после очень скверных известий о Крыме из-под руки (газеты печатали, что Врангель спрятался за Перекоп «без потерь», а Перекоп неприступен) – сказано, что Врангель весь провалился, большевики прорвались в Крым, откуда все хлынуло на пароходы, и сам Врангель будто бы уже в Константинополе.	Dzisiaj, po bardzo niedobrych wiadomościach z drugiej ręki na temat Krymu (gazety pisały, że Wrangel schronił się za Pieriekopem „bez strat”, a „Pieriekop jest nie do zdobycia”), mówi się, że Wrangel przepadł i że bolszewicy wdarli się na Krym, skąd wszystko rzuciło się na parowce, a sam Wrangel jest już jakby w Konstancyopolu.	–
Indeks osób	Wrangel Piotr (1878–1928) – generał lejtnant, przed przewrotem październikowym dowódca korpusu kawaleryjskiego. W marcu 1920 roku przejął od Denikina dowództwo nad Siłami Zbrojnymi Południa Rosji. W listopadzie 1920 ewakuował armię z Krymu do Konstancynopolu. Na emigracji założył Ogólnorosyjski Związek Wojskowy. Zmarł w Brukseli. Córka utrzymywała, że za jego śmierć były odpowiedzialne radzieckie służby specjalne [...].		
Uformowanie rządu Władysława Grabskiego	Сегодня здесь, наконец, составился кабинет, и к удивлению – центр-правый, а не центр-левый.	Dzisiaj w końcu ukonstytuował się gabinet – zdumiewające, że centroprawicowy, a nie centrolewicowy.	Pierwszy rząd Władysława Grabskiego powołany został 23 czerwca 1920; ustąpił 24 lipca 1920.
Indeks osób	Grabski Władysław (1874–1938) – ekonomista, publicysta, działacz polityczny, poseł I, II i III Dumi, narodowiec, w niepodległej Polsce m.in. premier (1920 i 1923–1925).		
Przekroczenie Wisły przez sowiecki 3. Korpus Kawalerii, próba zawarcia pokoju w Baranowiczach	Варшава накануне большевиков. Мы уехали оттуда в пятницу, 31 июля, в тот холодный, несчастный вечер, когда несчастные поляки отправили свою несчастную делегацию к Барановичам – молить издавающихся большевиков о перемирии. Не вымолили.	Warszawa w przededniu bolszewików. Wyjechaliśmy stamtąd w piątek 31 lipca w ów chłodny nieszczęsny wieczór, kiedy nieszczęśliwi Polacy wysłali swą nieszczęsną delegację do Baranowicz – błagać sztydzących bolszewików o zawieszenie broni. Nie wybłagali.	–

1	2	3	4
Cud nad Wisłą	[...] не сомневались мы, что «большевики лопнут около Польши в ту минуту и там, где Польша нанесет им первый... даже не удар – укол». Это случилось в 7 верстах от Варшавы... и так называемое «чудо на Висле» совершилось.	[...] nie wątpiliśmy, że „bolszewicy pękną przed Polską w tej samej minucie i tam, gdzie Polska ich po raz pierwszy uderzy... a nawet nie uderzy – ukłuje”. Stało się to 7 wiorst od Warszawy... dokonał się tak zwany „cud nad Wisłą”.	–
Powstanie w Kronsztadzie	Но дело не в том. А в том, что Россия опять в революции. Восстание кроншт[адтских] матросов. Борьба за Петербург.	Ale rzecz nie w tym. W tym zaś, że w Rosji znowu rewolucja. Powstanie kronsztadzkich marynarzy. Walka o Petersburg.	–

kronsztadzkiego utrudnia odbiór tekstu niezorientowanemu w zawiłościach rosyjskiej historii czytelnikowi. Ukłon w jego kierunku stanowi jednak rzetelnie opracowany indeks osób, w którym o wiele bardziej szczegółowo przedstawia się sylwetki Rosjan aniżeli Polaków. Dysproporcję tę obrazują chociażby biogramy Dmitrija Filosofowa, Borisa Sawinkowa czy Piotra Wrangla, zestawione z notkami o Kazimierzu Sosnkowskim, Józefie Piłsudskim czy Władysławie Grabskim i Juliuszu Ulrychu. W przypadku dwóch ostatnich tłumacz dokonuje interesującego zabiegu – biogramy stanowią bowiem odwołanie nie do treści *Dziennika warszawskiego*, a przypisów jego własnego autorstwa.

Drugi wymiar informacyjny dziennika jako źródła historycznego stanowi według Wojtkowiaka autorska ocena wydarzeń. Poniższe przykłady pozwolą prześledzić stosunek Gippius wobec polskiej i rosyjskiej rzeczywistości roku 1920.

Obraz Polski widzianej oczami Gippius nie napawa optymizmem. W wariacie polskojęzycznym tłumacz w kilku przypadkach modyfikuje opis autorki, pozwalając sobie na zastąpienie szczególnej ruiny – ruiną, nagłe zniszczenie przez wojnę – po prostu zniszczeniem, to, co na wpół zrujnowane – zrujnowanym. Nieliczne opuszczenia nie wpływają jednak na jakość przetłumaczonego tekstu – opinie autorki nie tracą znamion krytycyzmu, pozostają silnie nacechowane emocjonalnie, ale nie zniekształcone w procesie przekładu. Tym samym odzwierciedlają dążenie tłumacza do możliwie najbardziej precyzyjnego odtworzenia postawy emigrantki wobec kluczowych dla niej wydarzeń: przyjazdu do zdewastowanej w czasie wojen Polski, budzącej niepokój próby zawarcia przez Polskę pokoju z bolszewikami czy tożsamy z upadkiem przyświecającej jej idei walki z bolszewizmem – klęski generała Wrangla oraz wejścia w życie traktatu ryskiego.

Postawa Rosjanki wobec otaczającej ją rzeczywistości ewoluuje wraz z kolejnymi stronicami dziennika. Stanowi ona trzeci wymiar informacyjny źródła historycznego,

Przedmiot oceny	Ocena Gippius	Przekład
Polska w czasie wojny z bolszewikami	в особенном развале; страна молодая, разоренная вдруг войной, едва возникающая: традиции старые, дворянство старое, древняя ненависть к России-поработительнице; всеобщий патриотизм и – антисемитизм; очень мало единства; ощущение ненадежности, нестроения, разорения; и все же та степень устойчивости, которая поражает, если вспомнить, что Польша перенесла во время войны, как недавно она существует; все полуразрушено, какая там полусовдепия.	zrujnowana; kraj młody, zniszczony przez wojnę, ledwie powstający; tradycje stare, szlachta stara, odwieczna nienawiść do Rosji-ciemniżycielki; powszechny patriotyzm i – antysemityzm; brakuje jedności; wrażenie niepewności, bezład, ruiny, a przy tym taki stopień stałości, który zdumiewa, jeśli wziąć pod uwagę, czego Polska doświadczyła w czasie wojny, od jak niedawna istnieje; wszystko zrujnowane, na wpół Sowdepia.
Nieudana próba zawarcia pokoju w Baranowiczach	Сжимали сердце слухи о мире с Совдепией; Срыв мира наполнял нас новой надеждой	Ścisnęły serce pogłoski o pokoju z Sowdepia; Zerwanie pokoju nappełniło nas nową nadzieją
Traktat ryski	варшавский ужас; первая и главная катастрофа	warszawska potworność; pierwsza i największa katastrofa
Upadek gen. Wrangla	неслыханная катастрофа; трагический скандал	niesłychana katastrofa; tragiczny skandal

jakim jest przekaz wspomnieniowy. W jej pierwszej notatce z 24 czerwca 1920 czytamy: *Устремленность воли на одну точку все время, в продолжение месяцев – дает мне, и всем нам, неожиданные силы (Koncentracja woli w ciągu kilku miesięcy na jednej sprawie dodaje mnie, i wszystkim nam, nieoczekiwanych sił)*, jednak już 10 lipca, w obliczu narastającego zagrożenia ze strony bolszewików i braku możliwości poświęcenia się pracy w wydziale propagandy komitetu ewakuacyjnego z uwagi na problemy organizacyjne i lokalowe pisarka ubolewa: *Боже, нет слов (Boże, brak słów)*. Narastające poczucie beznadziejności towarzyszy jej przez kolejne miesiące, nawet po opuszczeniu Polski i wyjeździe do Paryża. *В смертельном томлении душа моя (W śmiertelnym udręczeniu dusza moja)* – czytamy w zapiskach z 11 marca 1921, niedługo potem pisarka wyznaje: *Я ничего не понимаю от тяжелой душевной боли. Целыми днями хожу одна, в толпе. Не знаю, куда еще бежать (Z powodu ciężkiego bólu w duszy niczego nie rozumiem. Całymi dniami chodzę sama w tłumie. Nie wiem, gdzie jeszcze można uciec)*. Odpowiedzialność tłumacza za rzetelny przekład tej warstwy informacyjnej wynika z historyczno-socjologicznych okoliczności powstania źródła, co w przypadku *Dziennika warszawskiego* należy rozumieć jako konieczność uprzywilejowania polskiemu czytelnikowi emocji i przeżyć emigranta zmuszonego opuścić dom w wyniku niestabilnej sytuacji politycznej swojego kraju.

Odtworzenie w języku przekładu czwartego planu informacyjnego źródła historycznego, a więc subiektywnej mentalności autora, pozostaje czynnością najtrudniejszą. Wymaga bowiem od tłumacza wiedzy o tym, jak twórca danego dzieła postrzegał świat, jakim językiem komunikował się z otoczeniem, jak był przez nie

postrzegany. Chłystowski w posłowie do *Dziennika warszawskiego* wspomina, że bezkompromisowych opinii Gippius „obawiano się i jednocześnie bardzo z nimi liczone”⁶ – znamiona bezkompromisowości bez wątplenia odnaleźć można na stronach jej dziennika, przede wszystkim w licznych charakterystykach „wrogów” i „przyjaciół” idei walki z bolszewizmem, lecz odzwierciedla się ona także w samym stosunku emigrantki do Warszawy.

Przejaw subiektywnej mentalności Gippius	Oryginał	Przekład
Ocenianie osób pod kątem przydatności dla „sprawy”	Балахович - интуит, дитя и своевольник. Ненависть его к большевикам - это огненная страсть. Но при этом он хитер, самоуверен и самолюбив. Он совсем не «умен», но в нем есть искорки гениальности, угадки какой-то. Он, конечно, «разбойник и убийца», - но теперь, по времени, после этих лет сплошной крови, и когда над Россией сидят короли разбойников и убийц, - не страшнее ли, не греховнее Сережа Попов, нежный толстовец?	Bałachowicz to intuicjonista i samowolne dziecko. Jego nienawiść do bolszewików to paląca namiętność. Jest jednak przy tym chytry, zarozumiały i nadmiernie ambitny. W ogóle nie jest „mądry”, ale są w nim jakieś iskiery genialności, jakieś zadatki. Jest oczywiście „rozbójnikiem i zabójcą” – ale czy teraz, po tylu krwawych latach, kiedy Rosję dławią królowie rozbójników i zabójców, czy teraz nie straszniejszy, nie bardziej grzeszny jest Serioża Popow, subtelny tolstojowiec?
Oceny „wrogów” idei	[...] у Ллойд-Джорджа, наказанного Богом, давно отнят разум	[...] Lloydowi-George’owi, pokaranemu przez Boga, już dawno odebrało rozum
Oceny „przyjaciół” idei	О Желиговском у нас осталась память как о первом польском друге, умном, сильном, все понимающем и надежном.	O Żeligowskim pozostała w nas pamięć jako o pierwszym polskim przyjaciólu, mądrym, silnym, wszystko rozumiejącym i niezawodnym.
Poczucie obcości na emigracji	Незнакомая Варшава казалась нам чужим и неприятным Парижем. Было странно и тяжело.	Nieznaną Warszawą wydawała nam się obcym i nieprzyjemnym Paryżem. Było dziwnie i ciężko.

Znamienny dla pisarki język formułowania ocen – silnie wartościujący, nasycony epitetami – zdradza jej wyjątkowy zmysł obserwacyjny, co uwidacznia się chociażby w charakterystyce generała Bałachowicza, opinii o Lloydzie George’u czy generale Żeligowskim, absolutne zaangażowanie w walkę o wolną Rosję (uzależnienie charakterystyki od stosunku jej podmiotu do „sprawy”), ale też poczucie wyobcowania, niechęć do obecnego miejsca pobytu – obcej, nieprzyjemnej Warszawy. Zadanie tłumacza polega więc w tym przypadku na zachowaniu w przekładzie pierwiastka osobowości autora oryginału, co w przypadku Gippius ponownie utrudnia silne nacechowanie aksjologiczne zapisków, stanowiące jednak swoisty „znak firmowy” emigrantki.

Na podstawie przytoczonych egzemplifikacji można zauważyć, że elementy cechujące *Dziennik warszawski* Zinaidy Gippius jako przekaz wspomnieniowy,

⁶ H. Chłystowski, *Wyjątkowa Zinaida Gippius*, [w:] Z. Gippius, *Dzienniki...*, s. 498.

a zatem i źródło historyczne, zostały w przekładzie odzwierciedlone nader precyzyjnie, co powoduje, że polski czytelnik rzeczywiście ma możliwość odetchnięcia „ciężkim powietrzem”, którym na co dzień – jako świadek epoki przełomu XIX i XX wieku – oddychała biała emigrantka. Tłumacz dołożył bowiem wszelkich starań, aby „nabrzmiałe krwią, żywe linijki” Gippius odzwierciedlić w języku polskim z pełną świadomością ich historycznej ważkości, odpowiedzialnością oraz poszanowaniem postulatów autorki, aby ocalić losy jej współczesnych od zapomnienia. Opatrzanie przekładu licznymi przypisami oraz szczegółowym indeksem osób pozwala sądzić, że celem Chłystowskiego było uprzyśpieszenie czytelnikowi nie tylko książki, ale i stosunkowo mało znanego w Polsce wycinka historii, jakim są dzieje emigrantów rosyjskich „pierwszej fali” w tym kraju.

Literatura

- Chłystowski H., *Wyjątkowa Zinaida Gippius*, [w:] Z. Gippius, *Dzienniki petersburskie (1914–1919). Dziennik warszawski (1920–1921)*, Czytelnik, Warszawa 2010, s. 497–506.
- Gippius Z., *Dzienniki petersburskie (1914–1919). Dziennik warszawski (1920–1921)*, Czytelnik, Warszawa 2010.
- Gippius Z., *Varšavskij dnevnik (1920–1921)*, [w:] *Sobranie sočinenij*, t. 9: *Dnevniki: 1919–1941. Iz publicistiki 1907–1917 gg. Vospominaniâ sovremennikov*, sost., primeč., ukaz. imen T.F. Prokorova, Russkaâ kniga, Moskva 2005 [Гиппиус З., *Варшавский дневник (1920–1921)*, [в:] *Собрание сочинений*, т. 9: *Дневники: 1919–1941. Из публицистики 1907–1917 гг. Воспоминания современников*, sost., primeč., указ. имен Т.Ф. Прокопова, Русская книга, Москва 2005].
- Gippius Z., *Dnevniki*, 2009. [online] <http://az.lib.ru/g/gippius_z_n/text_0070.shtml> [Гиппиус З., *Дневники*, 2009].
- Wojtkowiak Z., *Nauki pomocnicze historii najnowszej: źródłoznawstwo. Źródła narracyjne. Część I: pamiętnik, tekst literacki*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2001.

Summary

Historical source in translation (based on “The Warsaw Diary” by Zinaida Gippius and its Polish translation by Henryk Chłystowski)

The aim of the article is to present *The Warsaw Diary* by Zinaida Gippius, published in 1969 and translated into Polish by Henryk Chłystowski (2010). Based on the analysis of Russian and Polish versions of the book, it can be concluded that Chłystowski retains in his translation four dimensions of the diary as a historical document: facts, opinions, author's personal feelings and her subjective mentality.

Key words: translation, Zinaida Gippius, ‘The Warsaw Diary’, the first Russian emigration, diary, historical source.

